

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI FAKULTETI

III kurs “B” guruh talabasi

Annaqulova Shaxloning

O‘zbek adabiyoti o‘qitish metodikasi fanidan

«“Layli va Majnun” dostonini o‘rganishda lug‘at ustida ishlash»

mavzusida yozgan

KURS ISHI

Ilmiy rahbar: M. Xudoyorova.

Navoiy - 2019

Mundarija:

- 1. Kirish..... 3-6-betlar**
- 2. I bob. Ta’lim jarayonida Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini o‘rgatish usullari7-17-betlar**
- 3. II bob. Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini o‘rganishda lug‘at bilan ishlash yo‘llari.....18-30-betlar**
- 4. Xulosa.....31-32-betlar**
- 5. Foydalanilgan adabiyotlar.....33-34-betlar**
- 6. Ilovalar**

Kirish

Ma'lumki, bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri yosh avlodni komil inson, yuksak ma'naviyatli, vatanparvar, chuqur bilimli, ijodkor va har tomonlama faol qilib tarbiyalashdir. "O'zbekistonda mustaqil va kuchli davlat qurishdan asosiy maqsad inson, uning huquq va erkinliklari oliy qadriyat hisoblanadigan va hurmat qilinadigan adolatli jamiyat barpo etishdir. Ayni vaqtda musulmon olami va jahon hamjamiyatidagi munosib o'rnimizni yanada mustahkamlashdir. Bu, avvalambor, ta'lim va ma'rifat tizimini takomillashtirish, mamlakatimiz kelajagi bo'lgan yoshlarni zamonaviy bilim olishga yo'naltirish, barkamol shaxsni tarbiyalash bilan bog'lik ekanini biz yaxshi anglaymiz.¹ Xususan, yoshlarda ijodiy tafakkur, ijodiy izlanish, mavjud imkoniyatlardan eng qulay va serunumini tanlay olish ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, ularni milliy qadriyatlarimiz, udum va an'analarimiz ruhida tarbiyalashda ona tili fanining tutgan o'rni hamda imkoniyatlari benihoya katta.

Ta'lim-tarbiya jarayonining doimiy ravishda optimallashtirib borishi dars berish jarayonida qo'llanilayotgan yangi va takomillashib borayotgan pedagogik texnologiyalarni turli yo'nalish va maqsadlarda qo'llanilayotganligiga bog'liq. Bugun ta'lim tizimida hayotga tadbiiq etilayotgan islohatlarning barchasi tub mazmun-mohiyati bilan yoshlarimizning yurt ravnaqi uchun fidoyi, izlanuvchan bo'lib yetishmog'iga qaratilgan. Chunki yosh avlodni har jihatdan yetuk va barkamol inson qilib tarbiyalay olish va ularda eng oliy insoniy fazilatlarni tarbiyalay olish buyuk kelajagimizni yaratishdir.

¹ Mirziyoyev.Sh.Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz.T.: "O'zbekiston" 2017,31-b.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti boshchiligida 2019-yil 19-mart kuni o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishida yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish, ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, kitobxonlikni targ‘ib qilish masalalari muhokama qilingan edi. Yig‘ilishda davlat rahbari aholi, ayniqsa, yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish masalasiga to‘xtalar ekan, “Har bir rahbar o‘zining shaxsiy kutubxonasidan kitoblar sovg‘a qilsa, bu yaxshi tashabbus bo‘lib kitobxonlikni rivojlantirish bilan farzandlarimiz tarbiyasiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi”,- deb ta‘kidlagan edi .² Mamlakatimizni har tomonlama ham iqtisodiy-ijtimoiy ham madaniy-ma‘rifiy jihatdan yuksalishida yoshlarning o‘rni benihoya kattadir. Shuning uchun ham prezidentimiz bugungi kunda ta‘lim, fan va adabiyot sohasida ko‘plab o‘zgarishlar va yangilanishlarni olib bormoqda.

Bugungi kunda mamlakatimizda barcha sohalarida keng ko‘lamdagi islohotlar olib borilmoqda. Shu qatorda ilm-fanni, ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish bo‘yicha Prezidentimizning qator farmonlari amalda o‘z tasdig‘ini topib bormoqda. Ta‘lim tizimi, xususan, kitobxonlik sohalarida ham islohotlar olib borilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 12-yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish to‘g‘risida"gi farmoyishi katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Bu farmoyishda jamiyat hayotidagi ezgu qadriyat va an‘analarni chuqur qaror toptirishga, xususan, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlodning ma‘naviy-intellektual salohiyati, ong-u tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirishda, ona Vatani va xalqiga muhabbat va sadoqat tuyg‘usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega bo‘lgan kitobxonlik madaniyatining oshirilishiga alohida e‘tibor qaratilgandir. Qarorlar samarasini ta‘minlash maqsadida mamlakatimiz bo‘ylab “Mening birinchi kitobim”, “Eng yaxshi kitobxon”,

² www.google.uz

“Kitobxon oila” kabi tadbirlar amalga oshirilmoqda. Buni mamlakatimizdagi ilm-fanga, adabiyotga qaratilayotgan yuksak e’tibor desak, mubolag‘a bo‘lmaydi.

Ma’lumki, davlatimiz rahbari ijtimoiy, ma’naviy-ma’rifiy sohalardagi ishlarni yangi tizim asosida yo’lga qo’yish bo’yicha 5 ta muhim tashabbusni ilgari surgan edi. Bulardan to’rtinchi tashabbus: yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, ular o’rtasida kitobxonlikni keng targ’ib qilish bo’yicha tizimli ishlar tashkil etishga yo’naltirilgan bo’lib, kelajagimiz poydevori bo’lgan yoshlarning ilmiy va ma’naviy salohiyatini oshirishni ta’minlaydi..³

Biz ajdodlarimizning yorqin xotirasini asrab-avaylab, qalbimizda, yuragimizda abadiy saqlaymiz.⁴ Prezidentimiz bildirgan ushbu fikrlar to’rtinchi tashabbusni, ya’ni yoshlar o’rtasida kitobxonlikni keng targ’ib qilish bo’yicha ishlarni, xususan, mumtoz adabiyotimizni qadrlashga undaydi.

Alisher Navoiy ijodi — ma’nolar ummoni, bebaho xazina. Ulug‘ shoirning tafakkur gavharlarini kashf etish, ulardan bahramand bo‘lish dilga quvvat, ruhga madad bag‘ishlaydi, bizni komillik sari etaklaydi. Navoiy ijodi — hikmat va tamsillar, har zamon, har davr uchun ham saboq bo‘ladigan o‘lmas g‘oyalar, fikr-qarashlar ummoni. Shoirning ehtirosli yoniq kalomi hamon qalbimizga nur sochib, yuksakliklarga chorlaydi, insoniylik mulkiga yetaklaydi. U o‘z zamoni dardini qalamga oldi, adolat va insof tantanasi uchun kurashdi. Goh tarixni ibrat qilib, goh valisifat zamondoshlari obrazini yaratib, goh ulug‘ idellarga havola qilib, insonlarga ta’sir etish, ularni xayr va savob ishlarga da’vat qilish bilan jamiyatni o‘nglash, inson zotini sharaflash uchun qayg‘urdi, butun iste’dodi, ilmini shunga sarfladi.

³ www.google.uz

⁴ Mirziyoyev.Sh.Erkin va farovon, demokratik O‘zbeiston davlatini birgalikda barpo etamiz.-T.:“O‘zbekiston”,2016,5-b.

O'quvchining shaxslik sifatlarini shakllantirishda adabiyot fani hal qiluvchi ahamiyatga ega. Albatta, bu borada yozuvchining ijod dunyosiga kirish va shu orqali bola ongi, didini o'stirish asosiy maqsad bo'lishi talab etiladi. Zero, go'zal badiiy asarlar o'quvchi fikrini boyitish va hissiyotlarini tarbiyalashning samarali usulidir. Bu yo'nalishda darslik va majmualardan o'rin olgan o'zbek va jahon adabiyoti durdonalarini mohirona tahlil qilishni yo'lga qo'yishgan.⁵ Xususan, Navoiyning "Layli va Majnun" dostonini o'rganish, tahlil qilish va sharhlash, uni o'quvchilarga yetkazib berishda lug'atlar ustida ishlash hamda bu ishga o'quvchilarni bir xilda jaln qilish kata agamiyatga ega. Lug'atlar ustida ishlash jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida qo'shib olib borish va dars jarayoniga o'rni va me'yorida qo'llash yaxshi samara beradi.

Navoiyning "Xamsa" asari tarkibiga kiruvchi "Layli va Majnun" dostonini ta'lim jarayonida qo'llash yo'llari va lug'at yordamida tushuntirish hamda bu yo'llarning ahamiyatini ishimizni yoritish jarayonida ochib berishga harakat qilamiz.

⁵ Aliquloiva.N.Adabiyot o'qitishda badiiy tahlil masalalari. –T.: "Til va adabiyot ta'limi" jurnali,2018,3-son,37-b.

I bob. Ta'lim jarayonida Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini o'rgatish usullari

Alisher Navoiyning ijodiy va axloqiy qiyofasi bir-biri bilan uzviy bog'langan holda ko'rinadi. Shuning uchun shoir ijodining xususiyatlarini belgilashga urinar ekanmiz, uning axloqiy qiyofasini ham bir yo'la yoritib borish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shuning orqali Alisher Navoiy ijodining qanday ekanini, nimaga qaratilganligini ko'rsatib, unga bo'lgan munosabatini ham ifoda etish kerak. Hazrat Navoiyning hayotda qilgan ishlari, davlat arbobi sifatidagi faoliyati, xalqning turmushini yaxshilashga, og'ir qismatini yengillashtirishga qaratilgan savobli va xayrli ishlari, nasriy va nazmiy asarlarining mazmun- mohiyati umuminsoniy va gumanistik ruh bilan sug'orilgan. Mutafakkir insonparvarlik tushunchasiga ijtimoiy mazmun beradi. Uningcha, kamtarlik, vafodorlik, nafsni tiyish, rostgo'ylik, saxiylik, donolik, muhtoj va yetim-esirlarga yordam berish, bag'rikenglik, muloyimlik, shirinsuxanlik, shijoatkorlik, ezgulik, mehr-muruvvat, rahmdillik, odamiylik -bularning hammasi insonparvarlikning tarkibiy qismi bo'lib, insonni kamolot sari yetaklaydi. Buyuk insonparvar shoir o'rta asrdagi Uyg'onish davrining boshqa ulug' zotlari singari butun hayotida haqiqiy inson qanday bo'lishi lozimligini ko'rsatdi. U o'z davridagi nohaqlikka, adolatsizlikka qarshi kurashdi va buni o'z asarlarida ifodaladi. Shuning uchun bo'lsa kerak, o'z navbatida uning asarlaridagi insonparvarlik va ezgulik g'oyalarining o'ziga xos talqinini yuzaga kelishiga sabab bo'ldi.

Navoiy “Xamsa” tarkibiga kiruvchi uchinchi, ya'ni «Layli va Majnun» dostonining yozilish tarixini hech qaerda qayd etmagan. Abduljamil kotib dostonning ko'chirilgan yilini hijriy 889-yilning zul-qa'da oyi, melodiy 1484-yilning noyabr oyi deb belgilagan.⁶ «Layli va Majnun» asari 1484-yilda yozilgan bo'lib 36 bob, 3622

⁶ Hayitmetov.A. “Xamsa”ning yaratilish jarayoni(“Xamsa” haqida ikki maqola). www.google.uz

baytdan iborat. U hazaji musaddasi axrabi maqbuzi makfuf (mafuvlu , mafo‘ilun, fauvlun - - V V-V- V --) vaznida yozilgan. Sharq adabiyotidagi sevgi haqidagi dostonlar orasida “Layli va Majnun” eng g‘amgin va dardli asar hisoblanadi.⁷

Navoiyning «Layli va Majnun» ida ruhiyat tasviri chuqur aks etgan. Asar voqeasi haybatli tun tasviri bilan boshlanadi. Unda ikki yoshning dardga to‘la ishq-u muhabbati haqida so‘z boradi. Ular bahor faslida sevishib qoladilar va tabiat so‘lg‘in tus olgan kuz faslida halok bo‘ladilar.⁸

Hozirgi vaqtda kasb-hunar kollejlari o‘qitishning zamonaviy metodlari keng qo‘llanilmoqda. O‘qitishning zamonaviy metodlarini qo‘llash o‘qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishiga olib keladi. Ta’lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi. An’anaviy dars shaklini saqlab qo‘lgan holda, unga turli-tuman o‘quvchilar faoliyatini faollashtiradigan metodlar bilan boyitish o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini ko‘tarilishiga olib keladi. Buning uchun dars jarayoni o‘qilona tashkil qilinishi, o‘qituvchi tomonidan o‘quvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta’lim jarayonida faolligi muttasil rag‘batlantirilib turilishi, o‘quv materialini kichik-kichik bo‘laklarga bo‘lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, tadqiqot, muammoli vaziyat, yo‘naltiruvchi matn, loyiha, rolli oyinlar metodlarini qo‘llash, o‘quvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash, turli baholash metodlaridan foydalanish, ta’lim vositalaridan joyida va vaqtida foydalanish talab etiladi. Bu metodlarni interfaol yoki interaktiv metodlar deb ham atashadi. Bu metodlar qo‘llanilganda o‘qituvchi o‘quvchini faol ishtirok etishga chorlaydi.

⁷ Safo Matjon va Sharafjon Sariyev. O‘zbek adabiyoti. “Yurist-media markazi”, T.2008.119-b.

⁸ O‘sha kitob. 120-b.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda Navoiyning «Layli va Majnun» dostoni Nazira G‘ulomovaning akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun mo‘ljallangan darsligida⁹ va akademik litseyning 2-bosqich talabalari uchun mo‘ljallangan adabiyot darsligida¹⁰ berilgan. Biz ushbu bobda Nazira G‘ulomovaning akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun mo‘ljallangan darsligida berilgan «Layli va Majnun» dostonini dars jarayonida talabalarga o‘rgatish usullari haqida to‘xtalib o‘tamiz.

Alisher Navoiyning «Layli va Majnun» dostonini o‘rganish bugungi kunda ta’limning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu asar bilimli o‘quvchilarni tayyorlash bilan birga ma’naviy va axloqiy barkamol shaxslarni shakllantirishday vazifani ham bajaradi. Bunday vazifani bajarishda o‘quvchilarga mumtoz adabiyotning o‘lmas namunalari bilan yaqinroqdan tanishish imkoniyatini yaratish muhim didaktik zarurat hisoblanadi.¹¹

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov «Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch» asarida Alisher Navoiy adabiy merosining yosh avlod tarbiyasida tutgan o‘rni haqida shunday degan edilar: «Biz bu bebaho merosdan xalqimizni, ayniqsa, yoshlarimizni qanchalik ko‘p bahramand etsak, milliy ma’naviyatimizni yuksaltirishda, jamiyatimizda ezgu insoniy fazilatlarni kamol toptirishda shunchalik qudratli ma’rifiy qurolga ega bo‘lamiz».¹² Chunki Alisher Navoiy o‘z qahramonlari siymosida, aqliy, jismoniy hamda ruhiy yetuklik fazilatlarini aks ettirib, ularni boshqalarga ibrat sifatida tasvirlaydi. Hazrat Navoiyning asarlari yoshlarning

⁹G‘ulomova.N.Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun mo‘ljallangan darslik.T.: “Sharq”,2013,127-b.

¹⁰To‘xliyev.B va b.Akademik litseyning 2-bosqich talabalari uchun mo‘ljallangan adabiyot darsligi.T.: “Cho‘lpon”,2010.

¹¹Sariboyeva.M.Alisher Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini o‘rganish.T.: “Til va adabiyot ta’limi” jurnali,2010-y. 4-son,16-b.

¹² Karimov.I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. T.: Ma’naviyat, 2008. 48-b.

barkamol shaxs bo'lib shakllanishida muhim o'rin tutadi. Ko'rinadiki, jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida yoshlarni barkamol shaxslar qilib tarbiyalashda Alisher Navoiyning komil insonga xos ma'naviy fazilatlar aks ettirilgan epik asarlarini o'rgatishning samarali zamonaviy yo'llarini tadqiq etish, o'qitish amaliyotiga bu borada qo'l keladigan muayyan tavsiyalar tizimini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-metodik muammodir. Alisher Navoiyning epik asarlarini o'qitishda o'quvchilarning faolligini ta'minlashga qaratilgan interfaol usullardan bir qanchasi ta'lim amaliyotida sinab ko'rildi va ijobiy natijaga erishildi. Shoirning «Layli va Majnun»¹³ dostonini o'tishda biz quyidagi dars usullaridan foydalandik.

Darsning maqsadi qilib o'quvchilarning dostonidagi sevgi va vafo tasvirini anglashlariga erishishni belgilash mumkin. Darsni kichik ma'ruza, yakka ishlash, guruhlarda ishlash, suhbat, taqdimot va refleksiya (qayta tiklash orqali o'z tuyg'ularini, qilmishlarini baholash ma'nosini bildiradi) usullaridan foydalangan holda tashkil etish mumkin. Refleksiya usulida o'quvchilar o'z fikrini mantiqan jamlab, bitta jumla bilan ifodalashlari kerak bo'ladi, aks holda o'quvchilar «taassurotlarim» deganda butun boshli bir matn tuzishi yoki uzundan-uzoq gapirishi mumkin. Darsda kartochkalar, «Xamsa»ga ishlangan surat va miniaturalar, qo'shimcha adabiyotlardan foydalansa bo'ladi. O'tgan darsda o'quvchilarga darslikdagi «Layli va Majnun» dostonidan parchani mustaqil ravishda o'qib kelish topshirig'i berilgan. Shu bois o'quvchilardan «Layli va Majnun» sevgisi haqida bir necha jumla bilan o'z munosabatini ifodalash topshirig'ini berib, unga 5 daqiqa vaqt belgilanadi. Bu fikrlarni o'quvchilarni 3 guruhga ajratib, «FSMU» usuli asosida tahlil qilib chiqiladi. «FSMU- texnologiyasi»- munozarali masalalarni hal etishda, baxs-munozaralar o'tkazishda yoki o'quv-seminari yakunida (o'quvchilarning o'quv-

¹³ G'ulomova.N.Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun mo'ljallangan darslik.T.: «Sharq»,2013,200-b.

seminari haqidagi fikrlarini bilish maqsadida), yoki o‘quv rejasi asosida biron bo‘lim o‘rganib bo‘lingach qo‘llanilishi mumkin, chunki bu texnologiya o‘quvchilarni o‘z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o‘z fikrini boshqalarga o‘tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan bir qatorda o‘quvchilarni o‘quv jarayonida egallagan bilimlarini tahlil etishda, qay darajada egallaganliklari baholash va bahslashish madaniyatiga o‘rgatadi.¹⁴ “Farhod o‘zbek adabiyotida mukammal yaratilgan komil inson obrazidir” – ushbu jumlagi o‘quvchilar quyidagi usulda javob beradilar:

F- fikringizni bayon eting.

S- fikringizni bayoniga sabab ko‘rsating.

M- ko‘rsatgan sababingizni isbotlab misol (dalil) keltiring.

U- fikringizni umumlashtiring.

Masalan, “Layli va Majnun - haqiqiy ishqni kuylovchi muhabbat egalari” jumlasini yuqoridagi usul oraqli tahlil etishadilar.

“T-chizma” usuli orqali talabalar ikki guruhga bo‘lingan holda Layli va Majnunga oid sifatlarni jadvalga joylashtirishlari ham mumkin. “Layli va Majnun” dostonida shoir Layli misolida ilm olishga intilayotgan ziyoli, ma‘rifatli qizni ko‘radi. Laylining ilm olishga ishtiyoqini payqagan otasi qizi uchun maxsus maktab ochib, barcha qabila bolalari va qizlarini ham bilim olishga chorlaydi. Layli maktabga o‘z dugonalari bilan kelar ekan, ular ichida misoli olmosdek yarqirab turardi...¹⁵ Shu va shunga o‘xshash bosh qahramonlar sifatlari joylashtiriladi.

¹⁴ Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti (ma‘ruza matni).Navoiy,2012,35-b.

¹⁵ Ahrorova.Z.Alisher Navoiy ijodida ma‘rifatli ayollar madhi.T.: “Til va adabiyot ta‘limi” 2019-yil 2-son 43-b.

LAYLI

MAJNUN

Bundan tashqari talabalarni asar bosh qahramonlari haqida qay darjada ma'lumotga va taassurotga egaligini "Esse" usuli orqali tekshirish mumkin. Esse – taklif etilgan mavzuga 1000 dan 5000 gacha soʻz hajmidagi insho. Esse – bu muallifning ta'kidlab oʻtadigan individual pozitsiyasidagi erkin ifoda etish shakli; shaxs yoki predmet boʻyicha umumiy yoki dastlabki dunyoqarashni oʻz ichiga oladi. Asoslangan esse. Asoslangan esse - qoʻyilgan savolga asosli javob keltirilgan yozma ishdur. Muallif ma'lum bir pozitsiyani egallaydi va uni himoya qiladi, bunda oʻzining pozitsiyasini qoʻllab-quvvatlash uchun bir qancha asoslangan isbotlarni keltiradi. Maqsad – muallif lozim topadigan qarashlarni boshqalarning ham qabul qilishiga ishontirish.¹⁶

Besh daqiqali esse usulidan foydalanishda oʻquvchilar parchani qayta hikoyalashning yozma shaklini bajarishlari mumkin boʻladi. Bunda oʻquvchilar asardan qismni oʻzlari

¹⁶ www.google.uz.

chiqargan xulosalar, mulohazalar va taassurotlari asosida yozma bayon qiladilar. O'zlari uchun yoqqan yoki salbiyroq qahramonga maktub shaklida esseni yozishlari mumkin. Esse usulida o'quvchilar o'g'zaki va yozma nutqini rivojlantirishlari mumkin. Besh daqiqali esse – o'rganilayotgan mavzu bo'yicha olingan bilimlarni umumlashtirish, mushohada qilish maqsadida o'quv mashg'uloti oxirida 5 daqiqa oralig'ida olib boriladi.

O'qituvchi taklif etishi mumkin:

- «Men bu ... haqida nimani o'ylayman» yoki «Nima uchun, mening fikrimga ko'ra ...» savollariga javob bering;
- o'quv mashg'ulotida berilgan talabalar uchun yangi sanalgan g'oyani tavsiflash va sharhlab berish;
- olingan bilim, ko'nikmalar amaliyotda qo'llanilishini tavsiflash.

Ushbu ko'rinishdagi esse baholanmasligi ham mumkin. Ammo, o'qituvchi juftliklarga ajralish, ishlar bilan o'zaro almashish va yozilganlarni muhokama qilish taklifini berishi mumkin. Talabalar ikki guruhga bo'linib, 1-guruh Layliga, 2-guruh esa Majnunga bag'ishlab esse yozishlari mumkin. Bu esa o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini yanada oshiradi.

Sinkveyn- fransuz tilida «5 qator» ma'nosini bildiradi. Sinkveyn- ma'lumotlarni sintezlash (bir butunga keltirish)ga yordam beradigan qofiyalanmagan she'r bo'lib, unda o'rganilayotgan tushuncha(hodisa, voqea, mavzu) to'g'risidagi axborot yig'ilgan holda, o'quvchi so'zi bilan turli variantlarda va turli nuqtai nazar orqali ifodalanadi. Sinkveyn tuzish- murakkab g'oya, sezgi va hissiyotlarni bir nechagina so'zlar bilan ifodalash uchun muhim bo'lgan malakadir. Sinkveyn tuzish jarayoni mavzuni yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Sinkveyn tuzish qoidalari:

- 1- qator: Mavzu bir so'z bilan ifodalanadi (odatda ot tanlanadi).

- 2- qator: Mavzu ikkita sifat bilan ifodalanadi (2 ta sifat yoziladi).
- 3- qator: Mavzu doirasidagi xatti-harakat uchta soʻz bilan ifodalanadi.(3 ta feʼl yoki ravishdosh yoziladi).
- 4- qator: Mavzuga nisbatan munosabatni anglatuvchi va toʻrtta soʻzdan iborat boʻlgan fikr yoziladi.(4 ta soʻzdan iborat jumla yoziladi).
- 5- qator: Mavzu mohiyatini takrorlaydigan, maʼnosi unga yaqin boʻlgan bitta soʻz yoziladi (mavzuga sinonim soʻz yoziladi).

Sinkveynlar quyidagi hollarda juda foydali boʻladi:

- Murakkab axborotni sintezlash uchun vosita sifatida;
- Oʻquvchilar tushunchalarining yigʻindisini baholash vositasi sifatida;
- Ijodni taqdim etilishining vositasi sifatida.

“Layli va Majnun” dostonini oʻrgatishda, uning asosiy mazmunini singdirishda va oʻquvchilarning mustaqil fikrlarini bayon ettira olishda Sinkveyn usuli ham yaxshi samara beradi.

Masalan:

<i>Hijron</i>
<i>Qaygʻuli, iztirobli</i>
<i>Yondiradi, intizor qiladi, sabrni sinaydi</i>
<i>Muhabbatdan ayro juftlik qismati</i>
<i>Ayriliq</i>

“

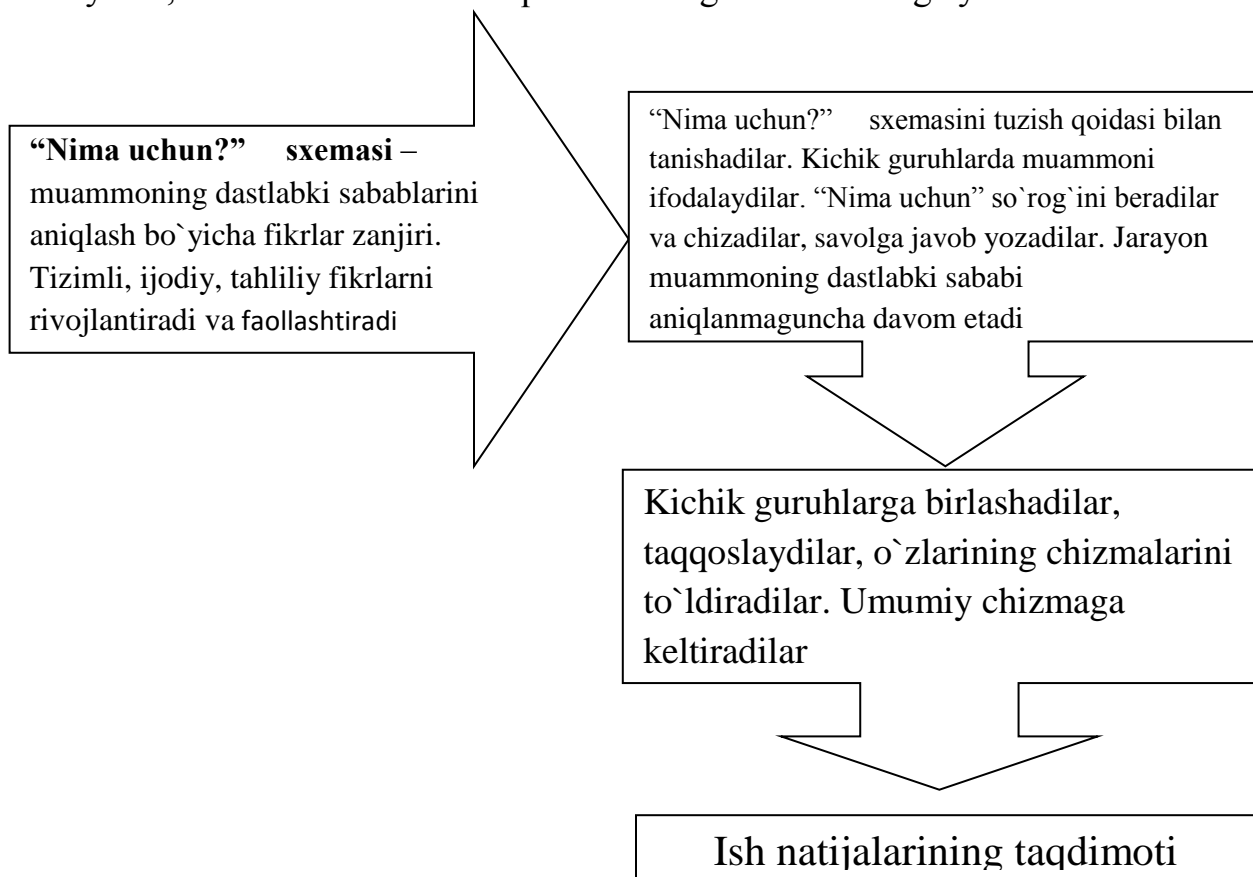
Dav

ra suhbatini” usuli - aylana stol atrofida berilgan muammo yoki savollar yuzasidan taʼlim oluvchilar tomonidan oʻz fikr- mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan oʻqitish usulidir. "Davra suhbatini" usuli qoʻllanilganda stol-stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir taʼlim

oluvchining bir-biri bilan "ko'z aloqasi"ni o'ratib turishiga yordam beradi. Davra suhbatining og'zaki va yozma shakllari mavjuddir. Og'zaki davra suhbatida ta'lim beruvchi mavzuni boshlab beradi va ta'lim oluvchilardan ushbu savol bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini bildirishlarini so'raydi. Ta'lim oluvchilar esa o'z fikr-mulohazalarini og'zaki bayon etadilar. So'zlayotgan ta'lim oluvchini barcha diqqat bilan tinglaydi. Agar muhokama qilish lozim bo'lsa, barcha fikr-mulohazalar tinglanib bo'lingandan so'ng muhokama qilinadi. Bu esa ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi. O'quvchilarga quyidagi savollar bilan murojaat qilish mumkin bo'ladi:

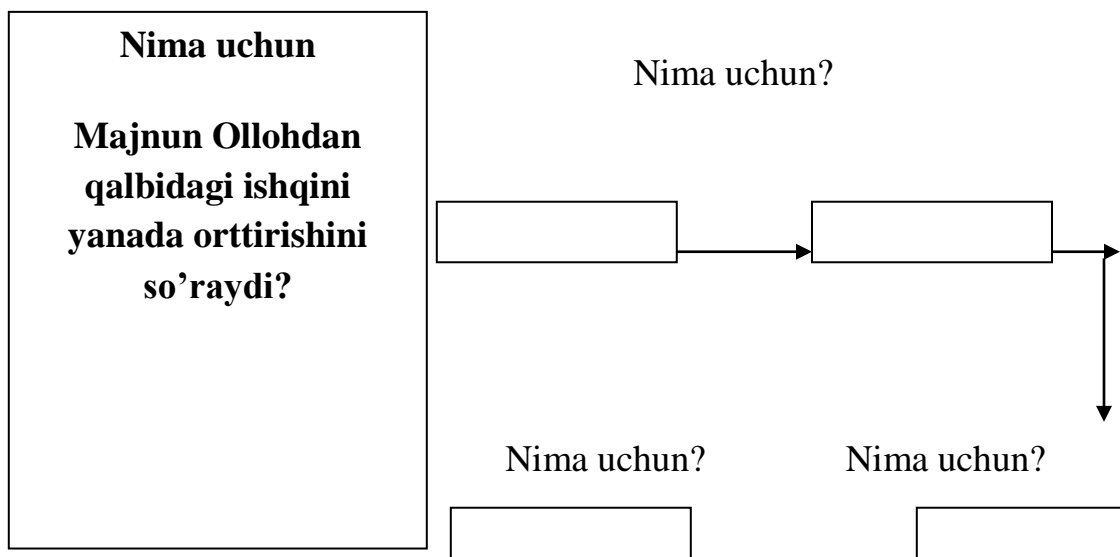
- Layli va Majnunning taqdirleri ayro bo'lishiga asosiy sabab nimada deb o'ylaysiz?
- Ota-onalarning farzandlari taqdiriga munosabatini qanday izohlaysiz?

Bu texnologiyalardan tashqari "Nima uchun" sxemasi asosida matnni qayta hikoyalab, mustahkamlash va o'quvchilarning fikrini bilishga yordam beradi.

“Nima uchun?” chizmasini tuzish qoidalari

1. Aylana yoki to`rtburchak shakllardan foydalanishni o`zingiz tanlaysiz.
2. Chizmaning ko`rinishini – mulohazalar zanjirini to`g`ri chiziqlimi, to`g`ri chiziqli emasligini o`zingiz tanlaysiz.
3. Yo`nalish ko`rsatkichlari sizning qidiruvlaringizni: dastlabki holatdan izlanishgacha bo`lgan yo`nalishingizni belgilaydi

Ushbu usulda o`quvchilar bir-birlari bilan munozarali savol-javoblarni va fikrlarni aytishlari mumkin bo`ladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o`quvchilarga Alisher Navoiyning «Layli va Majnun» dostonida sevgi va vafo tasviri mavzusini yuqoridagi kabi o`rgatish talabalar ma`naviyatining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

II bob. Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini o‘rganishda lug‘at bilan ishlash yo‘llari

Navoiy asarlari bag‘rida jo bo‘lgan milliy va umuminsoniy qarashlar, fikrlar har bir inson uchun ne qadar zarur va ahamiyatli bo‘lsa, ularning zargarona ifodasi, bemisl mahorat natijasi o‘laroq tarkib topgan go‘zal shakli shu qadar jozibali, hayratlanarli. Ularni o‘qigan kishi, agar tom ma’noda uni tushunish, anglash baxtiga musharraf bo‘lsa shoirning ulug‘ donishmandligi oldida lol qolsa, yozmishlari badiiyati, ularning nafosati qarshisida dong qotadi. Shuning uchun adib asarlarning mazmuni, g‘oyaviy jihatlari tadqiqi ne chog‘liq dolzarb bo‘lsa, ularning badiiyatini o‘rganish, mahorat qirralarini ochib berish ham birdek zarur.

Navqiron avlod har bir mamlakatning ertangi kuni, jamiyatda o‘zgarishlarga sabab bo‘ladigan, bunyodkorlik g‘oyalarini hayotga tatbiq etuvchi, bir so‘z bilan aytganda, kelajak bunyodkorlaridir. Shu bois yoshlar masalasi barcha davrlarda eng dolzarb bo‘lib kelgan. Albatta, yoshlarni ijtimoiy, ma’naviy va moddiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, huquq hamda majburiyatlarini to‘la-to‘kis ro‘yobga chiqarishga ko‘maklashish, jamiyatda munosib o‘rin egallashlariga qulay sharoit yaratish orqali ularni yurt taqdiri va kelajagini hal qiluvchi katta kuchga aylantirish mumkin.¹⁷

Alisher Navoiy jahon adabiyotining eng yirik namoyondalaridan biridir. U yuqori kamolot bosqichidagi buyuk aql egasi – chin ma’nosi bilan geniral shoir, mutafakkir va ulug‘ gumanist edi. Navoiydan qolgan buyuk adabiy meros bir necha asrlar davomida O‘rta va Yaqin Sharq xalqlarining adabiyoti va fikriy taraqqiyotiga zo‘r ta’sir ko‘rsatib keldi.

¹⁷ Yoshlar – yurt tayanchi, kelajagimiz vorislaridir. (tahririyat)Xalq ta’lini, 2017, 4-son,4-b.

Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini lug‘at bilan ishlash yo‘llarini o‘rganish ishimizning asosini tashkil etadi. Buni yoritishdan avval lug‘at haqida va Navoiy asarlariga oid lug‘atshunoslik ishlari haqida to‘xtalib o‘tish o‘rinlidir.

Tildagi jamiki so‘zlar tarixi, izohi, imlosi kabi muhim masalalar bilan lug‘atshunoslik shug‘ullanadi. Mukammal tuzilgan lug‘at va so‘zlar u yoki bu tilning boyligini o‘zida to‘playdi. Lug‘atlar dastlab ikki guruhga bo‘linadi:

- 1) qomusiy lug‘atlar;
- 2) lingvistik (tilshunoslik) lug‘atlar.

Qomusiy lug‘atlarda ilmiy, siyosiy, adabiy hamda ishlab chiqarishga xos tushunchalar, borliqdagi predmetlar, hodisalar haqida ma’lumot beriladi. “O‘zbek milliy ensiklopediyasi”, “Salomatlik ensiklopediyasi”, “U kim, bu nima?” kabi lug‘atlar shular jumlasidandir.

Lingvistik lug‘atlar bir tilli va ko‘p tilli bo‘ladi. Bularga imlo, chappa (ters) lug‘at, orfoepik lug‘at, morfem lug‘at, o‘zlashma so‘zlar lug‘ati, frazeologik lug‘at, terminologik lug‘at, izohli lug‘atlar, tarjima lug‘atlari kiradi. 1981- yilda yaratilgan “O‘zbek tilining izohli lug‘ati“ ikki jilddan iboratdir. Bu lug‘atda so‘zlarning o‘z va ko‘chma ma’nolari haqida to‘la ma’lumot beriladi. Tildagi barcha so‘zlar, ularning tarixi, izohi, imlosi kabi masalalar lug‘atshunoslik (leksikografiya)da o‘rganiladi. Lug‘atlar ilmiy maqsadlarda tuziladi.¹⁸

XIX asrga kelib, Yevropada Alisher Navoiy asarlari va uning asarlari asosida tuzilgan lug‘atlarni nashr etish ishlari boshlanadi. Fransuz sharqshunosi Katrmer 1841- yilda e’lon qilingan majmuasiga Navoiyning “Muhokamatul lug‘atayn” va “Tarixi muluki ajam” asarlarini kiritadi. Rus olimi I.N.Beryozin ham o‘zining “Turk xrestomatiyasi” nomli kitobiga shoir asarlaridan parchalar kiritadi. Rus sharqshunosi

¹⁸ Xolmurodova. J. O‘zbek tili (o‘quv qo‘llanma), T, 2008, 21-22b

V.V.Velyaminov 1868-yilda Aloyi binni Muhibiyning “Al lug‘at-un Navoiyat v-al-istishhodat ul chig‘atoiyat” (“Navoiy lug‘ati va chig‘atoy tili dalillari”) lug‘atini Sankt-Peterburgda nashr ettiradi. Fransuz sharqshunosi Pave de Kurteyl esa Navoiy asarlaridan foydalanib, lug‘at tuzadi.¹⁹

Modomiki, talabalarning so‘z boyligini oshirish o‘zbek tili va adabiyoti mashg‘ulotlarining asosiy vazifalaridan biri ekan, ularni turli lug‘atlar bilan tanishtirish va bu lug‘atlardan foydalanish malakalarini shakllantirish, ayniqsa, muhim masala hisoblanadi. Lug‘at imlo savodxonligini oshirish, so‘z boyligini kengaytirishning muhim manbai, talabaning asosiy maslahatchisidir. Lug‘atlardan foydalanish malakalarini shakllantirish avvalo ularda ehtiyojni tarbiyalashdan boshlanadi. Chunki ehtiyoj sezilmasa, talaba lug‘atga murojaat qilmaydi. Ma‘lum bir so‘zning imlosi, ma‘nosi, ma‘nodoshi, qarama-qarshi ma‘nosi, uyadoshini bilish zaruriyati ehtiyojni vujudga keltiradi. Talabalarni ular faoliyatida zarur bo‘ladigan lug‘at turalari bilan tanishtirishga alohida e‘tibor berish kerak. Chunki turli lug‘atlar bilan tanishgan talaba nimani qayerdan izlash kerakligini ham yaxshi biladi.

Lug‘atlardan tez va to‘g‘ri foydalanish uchun o‘quvchi zarur malakalarga ega bo‘lishi lozim. Lug‘at bilan ishlash uchun zarur malakalardan yana biri ulardan maqsadga muvofiq ravishda foydalanishdir. Topshiriqni bajarish uchun qaysi lug‘atga murojaat etish kerakligini bilgan talaba, shubhasiz, undan samarali foydalana oladi.

Lug‘atlar turli-tuman bo‘lgani kabi, ular bilan ishlash usullari ham rang-barangdir. Talabalarning lug‘at bilan ishlash malakalarini shakllantirish uchun muayan ish turlari talab etilsa, ularning imlo savodxonligini oshirish uchun tamoman boshqa, so‘z boyligini rivojlantirish uchun esa o‘ziga xos maxsus mustaqil ish turlaridan foydalanish talab qilinadi.

¹⁹ Jalilov. B. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi (ma‘ruzalar matni). Andijon 2012, 343-b

Mukammal tuzilgan lug‘at va so‘zliklar u yoki bu tilning boyligini o‘zida to‘playdi. Lug‘atlar qadimdan yaratib kelingan. Masalan, Mahmud Qoshg‘ariy tomonidan XI asrda yaratilgan “Devonu-lug‘otit-turk”, XVI asrda uch tomonli turk tilida yaratilgan “Abushqa” lug‘atlari tarixdan bizga ma‘lum. Alisher Navoiy asarlari uchun yaratilgan 4 tomlik lug‘atda 60000dan ortiq so‘z berilgan.²⁰

Akademik litseyning 2-bosqich talabalari uchun mo‘ljallangan adabiyot darsligida Navoiyning “Layli va Majnun”²¹ dostonidan parcha keltirilgan bo‘lib, uni tushunish uchun ostida berilgan lug‘atlardan foydalanishni talab etadi. Chunki Navoiy ijodini lug‘atlarsiz tushunish, asarning badiiyligini anglash va mag‘zini chaqish mumkin emas. Quyida darslikda berilgan **“Otasi Majnunni ishq dashtidan keltirib, Ka'baga olib borgani va majnunning esa munojot bilan ko‘glidagi yaralarini yorg‘oni, hojilar orasida g'avg'o qo‘porg'oni”**²² parchasini lug‘atlar asosida tahlili va asar mazmunini ochishda lug‘atlarning ahamiyatini ko‘rsatishga harakat qilamiz.

“Otasi Majnunni ishq dashtidan keltirib, Ka'baga olib borgani va majnunning esa munojot bilan ko‘glidagi yaralarini yorg‘oni, hojilar orasida g'avg'o qo‘porg'oni”

Mundoq dedi noqili maoni,

Qilg'och bu badi so‘z bayoni:

Kim qochti chu ul ramida²³ payvand,

²⁰ Rahimova.N. Lug‘atlar ustida ishlash orqali talabalarning so‘z boyligini oshirish(O‘zbek tili va adabiyotida fanidan metodik ko‘rsatma), T.:2015,6-b.

²¹To‘xliyev.B va b.Akademik litseyning 2-bosqich talabalari uchun mo‘ljallangan adabiyot darsligi.T.: “Cho‘lpon”,2010.70-b.

²² To‘xliyev.B va b.Akademik litseyning 2-bosqich talabalari uchun mo‘ljallangan adabiyot darsligi.T.: “Cho‘lpon”,2010.75-b.

²³ ramida-hurkkan, cho‘chigan qo‘rqan, hurkib qochgan

Ul tun uyidin ramida monand.
Kunduz eli uyda topmay oni,
Boshlab yana navha²⁴-yu azoni.
Har yon chiqibon yoyog'-u otliq,
Qaytib bori topmayin uyotliq.
Lol etti yana otosini g'am,
Behol-u hazin onosini ham.

Bu yerda Majnun shu darajada ishqqa mast bo'ganki, uyidan qochib keadi, Kunduz ham, tun ham topib bo'lmaydi. Ertalabdan ishqdan mungli, nola chekkan holda yig'lagani eshitiladi. Majnunni topolmasdan, uning nola-yu fig'oniga ota-onasi hayron qoladi, bu holatlardan charchaydi.

O'lturdilar ikki zori behud,
Ko'p fikr etib ettilar yana rad.
Ko'p so'z yuzin ul ochib bu yo'пти,
Oxir munga so'z qaror topti:
Ota-onasi bir-birlariga ko'plab fikrlarni aytdilar. Kelishdilar va yana rad etishdilar.
Oxiri shunday qarorga keldilar.

Kim har saridin uzub tavaqqu²⁵,
Tengriga-o'q aylabon tazarru.
Haqdin ikov oni istagaylar,
Paydo-vu nihoni istagaylar.
Xushvaqt qilib niyoz²⁶ ahlin,

²⁴ navha-tovush chiqarib yig'lash, ulish, mungli yig'i, nola

²⁵ tavaqqu-biro ishning voqi bo'lishiga ko'z tutish, umid bilan qarash

Osuda zamir roz ahlin.

Har go‘shanishin-u benavoyi,

Qilg'aylar aning uchun duoyi.

Haq rahm etib ikki benavog'a,

Bergay oni ul oto-onog'a.

Ular Ollohga iltijo qilib, o'g'lidan bu dardni olishini va farzandini qaytarib berishlarini so'ramoqchi bo'ldilar.

Haj mavsumi erdi ittifoqi,

Aylab bori Ka'baning yaroqi.

Borib necha kun tilab o'z-u yot,

Majnunni topib keltirdilar bot.

Otasi Haj safariga chiqdi va Ka'baga bordi. Oxiri Majnunni topib keldilar.

Qildilar ani ul ishdin ogoh,

Ul ish anga ham bor erdi dilxoh.

Niyatini Majnunga aytdilar. Majnunning ham ko'nglida Ollohga iltijo qilish niyati bor edi.

O'lturtub ani amori²⁷ ichra,

O'tni manqali hisori²⁸ ichra.

Fursatni bori bilib g'animat,

Ka'ba sori qildilar azimat.

²⁶ niyoz-yolvorish, o'tinish, umid

²⁷ amori-odam tashish uchun tuya yoki filga orilgan kajava

²⁸ hisori-qo'rg'on, qal'a, istehkom

Vaqtни boy bermaslik uchun qo'rg'ondan kajavaga minib, Ka'ba tomon ketdilar.

Chun bo'ldilar ul haramg'a mahram,

Yo'q, yo'q, ne haramki, Arshi a'zam.

Yer uza sipehrdin²⁹ nishone,

Tufroq uza balki osmone.

Yer maqdamidin falakka monand,

Ul bu falak uzra Arsh payvand.

Ular ko'zlagan manzilga bordilar. Ya'ni Oллоh uyiga.

Har rukni kelib sukung'a³⁰ maqrun³¹,

Arkon anga misli rubi maskun³².

Turarjoyga yaqinlashgan sari hamma yoq tinch, osoyishta bo'lardi.

Yo so'fiyi mazhari jamoli,

Juz haqdin o'lub zamiri xoli.

Yer natida o'lturub muraqqa³³,

So'fi kibi egnida muraqqa.

Majnunning egnida yamalgam eski so'filarning to'ni.

O'rnida nechukki qutbi sobit,

²⁹ sipehrdin-osmon, osmon gumbazi; falak

³⁰ sukung'a-tinchish, osoyish, harakatsizlik

³¹ maqrun-yaqinlashgan, yaqin

³² maskun-kishilar yashab turgan joy, turarjoy

³³ muraqqa-yamagan, quragan (to'n haqida)

Atrofida ushoq toshi savobit³⁴.

Ne qutbki tegrasida aqtob,

Mujgon bila xokro'bi³⁵ abvob.

Mehnat xasin anda topmayin el,

Azbaski³⁶ malak qanotidin yel.

Avjida maloyik uchmug'i fosh,

Har kecha nechukki xayli xuffosh³⁷.

So'zdek topibon asosi mahkam,

Ko'zdck kiyibon libosi motam.

Tavfidin³⁸ ulusqa zilli shohi,

Atrofi sipehr sajdagohi.

Majnunga ko'rungach ul salobat,

Ko'ngli sari yuzlanib mahobat.

Tosh atrofida odamlar qotib qolgan yulduzlar kabidir. Omma u yerda xizmatkorlardek yurardi. Ziyorat qilish jarayonida Majnunning ko'ziga turfa holatlar ko'rindi va gavdalandi.

Ishq etti dimog'ini mushavvash³⁹,

Ko'ngli aro shavq yoqti otash.

Ishq Majnunning ko'nglini besaranjom qildi, shavq ko'ngliga olov yoqdi.

Yog'durdi ko'zi yoshin yog'indek,

³⁴ savobit-turg'un yulduzlar

³⁵ xokro'bi-yer supuruvchi, xizmatkor

³⁶ azbaski-chunki, shuning uchun

³⁷ xuffosh-ko'rshapalak

³⁸ tav-aylanish, yuzni surtish, ziyorat

³⁹ mushavvash-tashvishli, besaranjom

Oh urdi-yu sekridi choqindek.

Yomg'irday ko'zyoshi oqdi, oh urdi va chaqmoqdek sakradi.

Davrida haramning o'ldi doyir,

Yer girdida misli charxi soyir⁴⁰.

Boshqa inson kabi bo'lib qoldi.

Yuz bila qilib toshini zarkor,

Ashkin⁴¹ oqizib nechukki pargor⁴².

Yetti qat osmon bo'ylab ko'z yoshini oqizdi.

Ruxsori supurgach ul eshikni,

Halqasig'a urdi chust⁴³ ilikni.

Har bormog'ig'aki rust o'lub tob.

Bir halqag'a tushti necha qullob⁴⁴.

Ul tavqi murod ichiga darham,

Qullobi muhabbat o'ldi mahkam.

Qullobi chu bo'ldi halqag'a band,

Zanjiri tazallum⁴⁵ o'ldi payvand.

⁴⁰ soyir-boshqa, o'zga

⁴¹ ashkin-ko'z yoshi

⁴² pargor-yetti qat osmon

⁴³ chust-chaqqon, tez, mahkam

⁴⁴ qullob-qarmoq, ilmoq, changak

⁴⁵ tazallum-zulmdan zorlanish, dod-fig'on

Bir nav tazallum ohi chekti,
Ul dud ili g'am sipohi chekti.
Ishq dardidan Majnun juda yomon qiynaladi. Zorlanib, dod-fig'on qilib oh urdi.

Kim charx libosin etti ul dam,
Ka'ba to'nidek libosi motam.
Kiyimi ham motamda kiyiladigan kiyimdek edi.

O'qituvchi shu tariqa lug'atlar asosida matnni tahlil qilishni o'rgatadi. Talabalarga tahlilni mustaqil bajarish topshirig'i berilishi kerak. Chunki ular matn bilan mustaqil ishlash ko'nikma va malakalarini shakllantirishlari lozim. Talabalar 3 guruhga bo'linadi. Har bir guruh o'quvchilari dostonidan keltirilgan parchani ketma-ketlikda lug'atlar bilan ishlagan holda tahlil qilishlari kerak bo'ladi. Tahlilda xatolik ketsa, o'qituvchi hamkorligida to'g'rilab borilad.

1-guruh:

Ayblab ani bo'yla motami zor,
Faryod ko'tardi motamivor.
Dediki: «Ayo hakimi dono,
Har hukmda hokim-u tavono⁴⁶!
Ey, ishq o'tin aylagan jahonso'z,
Andin meni notavonni jonso'z.
Ey, urg'on ul o'tni xirmanimg'a⁴⁷,

⁴⁶ tavono-kuchli, qudratli

⁴⁷ xirmanimg'a-xirmon, uymoq

Xirman neki, jon bila tanimg'a.
Ey, ishq angakim, mulozim etkan,
Hijron o'tin anga lozim etkan!
Ey, kimgaki ishqdin solib band,
Talx⁴⁸ aylab anga nasihat-u pand.
Ey, ishq ila onikim qilib fosh,
Atfoldin⁴⁹ anga yug'durub tosh!
Ey, kimmiki aylagan parichehr,
Devonasi sori bermagan mehr!
Ko'ngul sadafida⁵⁰ gavhari ishq,
Ey jon aro solib ozari ishq.
Ishq ichra bukun meni shikasta,
Kelmish men asir-u poybasta⁵¹.
Har ragi⁵² tanim ichra ishq bandi,
Jon rishtasi ishqning kamandi.
Tori badanim aro bo'g'unlar,
Ham ishq tanobidin tugunlar.
Jismim aro dog'i begarona⁵³,
Ishq o'tlaridin kelib nishona.

⁴⁸ talx-achchiq

⁴⁹ atfol-yosh bola, go'daklar

⁵⁰ sadaf-dengiz shillig'I, marvarid qobig'i

⁵¹ poybasta-giriftor, oyog'li bog'li

⁵² ragi-tomir, qon tomiri

⁵³ begarona-cheksiz, bahosiz, hadsiz

Mamlu⁵⁴ aning o‘ti birla jonim,
Jonim neki, mag'zi ustuxonim.

2-guruh:

Bu ishq o‘tikim bayon qilurmen,
Muhlik⁵⁵ g'amini ayon qilurmen.
Demonki, meni tarabg'a xos et,
Yoxud g'ami ishqdin xalos et!
Dermanki, menga bu o‘tni har dam,
Afzun qil-u, qilma zarraye kam!
Chek aynima ishq to‘tiyosin,
Ur qalbima ishq kimiyosin!
Ko‘nglumg'a fazo harimi⁵⁶ ishq et,
Jonmiga g'izo⁵⁷ nasimi ishq et!
Ishq isidin et damimni mushkin,
Ishq o‘tudin et yuzumni rangin!
Bo‘ymirn uza, «Ayn»in aylagil tavq⁵⁸,
“Shin”in qil ichimga shu’layi shavq.
“Qof”in⁵⁹ menga ayla ko‘hi anduh,
Ko‘nglumga g'amini ko‘h to ko‘h.

⁵⁴ mamlu-to‘lgan, to‘la

⁵⁵ muhlik-halok qiluvchi, o‘ldirguvchi

⁵⁶ harim-haram

⁵⁷ g'izo-oziq, yegulik

⁵⁸ tavq-halqa, shoda, bog‘

⁵⁹ «Ayn», “Shin”, “Qof”in- arab raqamlari

Uch nuqlasini sharora⁶⁰ ayla,
Iklisini ikki xora ayla.
Ul shulag'a ham kerak sharora,
Bu qofg'a dog'i xora pora.
Boshing'a ur ushbu xorani ham,
Jonimg'a sol ul sharorani ham.
Yuz munchag'a elni moni etrma,
Ming munchag'a meni qoni elma.
Ko'nglum g'am ila to'q ayla, yo Rab!
Ishq ichra meni yo'q ayla, yo Rab!
Derlar menga: "Ishqni unutg'il,
Layli g'amidin kanora⁶¹ tutg'il"
Olloh-olloh, bu ne so'z o'lg'ay,
Ul qavmg'a Tengri uzr qo'lg'ay.
Ya rabki, bu xushguvor⁶² boda,
Jomi⁶³ talabimg'a quy ziyoda!
Ul bodadin o'yla tut menga qo'sh,
Kim yadima hargiz o'lmasun hush!
Layli ishqin tanimda jon qil,
Layli shavqin⁶⁴ ragimda qon qil.

⁶⁰ sharora-uchqun, alanga

⁶¹ kanora-qirg'oq, chet

⁶² xushguvor-xushta'm, mazali

⁶³ jomi-qadah, may piyolasi

⁶⁴ shavq-zo'r havas, istak, kayf

Dardini najotim et Ilohi,
Yodini hayotim et Ilohi!
Har damki emas aning xayoli,
Ko‘nglum uyin andin ayla xoli!
Har o‘tki, yo‘q anda ishq so‘zi,
Men xastag'a qilma oni ro‘zi⁶⁵!

3-guruh:

Huyiki⁶⁶ emas aning g'amidin,
Fosh etma bu telbaning damidin.
Dardimg'a xayolini eabib et,
Jonimg'a visolini nasib et!
G'ayrin⁶⁷ nazarimda foni ayla,
Mehrini menga jovidoni⁶⁸ ayla!
To bo‘lsa hayotdin nishonim,
Savdosini qil tan ichra jonim!
Jon chiqsa bu jisim notavondin,
Yodi bila o‘q chiqor jahondin.
Tanlar tirilurga qo‘ysalar yuz,
Ko‘yi yelidin tanimni turguz!
Do‘zax menga menga jovudoni,
Ishqi o‘tidin qizitqil oni.

⁶⁵ ro‘zi-nasiba, tiriklik vositasi

⁶⁶ huy-huy tortib nola chekmoq

⁶⁷ g'ayrin-yot, begona, boshqa

⁶⁸ jovidoni-abadiy, begona, doimiy

Jannat sari cheksa sarnavishtim⁶⁹,
Vasli haramini qil bihishtim.
Onsiz meni bir dam etma mavjud,
Budumni qil onsiz o'lsa nobud!"
Garm⁷⁰ aylabon oni bu munojot⁷¹,
Alrofida lol ahli hojot.
Ul qoyil-u yuz asiri g'amgin,
Borining o'lub hadisi «omin».
Bexud qolibon faqir otosi,
Hayron bori xesh-u aqrabosi⁷².
Bu navha⁷³-vu ashk nolishidin,
Bori yudilar ilik ishidin.
Ul ham chu tugatti navhayi dard,
Bo'ldi yana aql-u hushidin fard⁷⁴.
Oxir ko'tarib necha dilafgor⁷⁵,
Manzillarini o'ldilar talabgor.
Ishq o'ti ko'ngulni kuydurur chog',
Manig'a⁷⁶ su⁷⁷ quysalar bo'lur yog'.

⁶⁹ saarnavishtim-taqdir

⁷⁰ garm-qiziq, qizg'in, issiq

⁷¹ munojot-yalinish, yolvorish

⁷² aqrabosi-yaqinlar, qarindoshlar

⁷³ navha-nola, mungli yig'i

⁷⁴ fard-yakka, yolg'iz, ajralgan

⁷⁵ dilafgor-dilixasta, dili vayron

⁷⁶ manig'a-mustahkam qal'a

Haj tavfida⁷⁸ ishqini iroda,
Kam aylab-u ul bo‘lub ziyoda.
Ey, zoyiri⁷⁹ Ka'bayi saodat,
Lutfungdin etarmen istifodat⁸⁰.
Kim bizni dag'i duoda yod et,
Bu ishq o‘ti shu'lasin ziyod et.

Mumtoz asarlarni o‘qish va tahlil qilish, ayniqsa, lug‘atlar orqali tahlil qilish talabalarni balki biroz zeriktirishi mumkin. Bunga yo‘l qo‘ymaslik uchun lug‘atlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar va usullar bilan qo‘shib olib borish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar majmuaviy uzviy bog‘liqlikdagi tizim bo‘lib, unda ta’lim maqsadlari asosida belgilangan ko‘nikma va malakalar o‘quvchilar tomonidan nazariy bilimlarni o‘zlashtirishga, ularda muayyan ma’naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalashga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyat elementlarining ma’lum tartibga solingan to‘plami sifatida aks etadi. Pedagogik texnologiyaning markaziy muammosi o‘quvchi shaxsini rivojlantirish orqali ta’lim maqsadiga erishishni ta’minlashdan iborat. Bunda ta’lim maqsadlarining belgilanishi, ya’ni ta’lim kimga va nima maqsadda? berilishi, mazmunni tanlash va ishlab chiqish, ya’ni nimani? berish, ta’lim jarayonlarini qay tarzda? tashkil qilish, ta’lim metodi va vositalarini aniq belgilab olish, ya’ni qanday vositalar yordamida ta’lim berish, shuningdek, o‘qituvchilar malakasi darajasi, ya’ni kim? ta’lim berishi, erishilgan natijalarni qanday yo‘l bilan?

⁷⁷ su-suv

⁷⁸ tavf-dziyorat, aylanisha

⁷⁹ zoyiri-ziyorchati, ziyorat qiluvchi

⁸⁰ istifodat-foydalanish, ilm olmoq

baholash metodlari markaziy o‘rinni egallaydi.⁸¹ Berilgan parchaning har bir qatorida kamida ikkitadan lug‘atli so‘z berilgan. Uni tushunish uchun esa o‘quvchilar lug‘atli sozlarning ma’nosini bilishlari kerak bo‘ladi va qatorma-qator sharhlab ketishlari kerak bo‘ladi. Bu jarayon, albatta, o‘qituvchi boshchiligida amalga oshirilishi lozim. Masalan,

Bu silsila halqasida dilgir
Bu nav chekar sadoyi zanjir.
Kim, barri Arabda kamroni
Bor erdi Arabqa hukmroni.⁸²

Bu jumlaning sharhlashda o‘quvchilar izohtalab so‘zlarni izohi bilan yozilgan doskada ko‘rishlari kerak. Chunki doskada tahlil uchun yozilgan har qanday narsa esda ko‘proq qoladi. Izohtalab so‘zlar quyidagilar:

- silsila- zanjir; tizma; tartib
- dilgir- ranjigan, xafa, bo‘g‘ilgan
- bu nav- bu xil(da); bu tarz (da)
- barri Arab- Arab yeri
- komron- o‘z maqsadiga erishgan, baxrli; hokim; hukmronlik qiluvchi

Shu nuqtada talabalarga mustaqil fikrlarini aytishga va isbotlashga imkoniyat paydo bo‘ladi. Lug‘atlardan foydalangan holda parchada shoir nima demoqchiligini aytishga harakat qilishlari kerak. Ularning yosh jihatlari ham tahlil qilishga qodir hisoblanadi. Iloji boricha o‘quvchilar lug‘atlarni yod olishlari kerak bo‘ladi. Chunki o‘sha davr

⁸¹ Muhitdinova.X.S.O‘zbek tilini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar.O‘quv-uslubiy majmua,Toshkent,2006,39-40-b.

⁸² To‘xliyev.B va b.Akademik litseyning 2-bosqich talabalari uchun mo‘ljallangan adabiyot darsligi.T.: “Cho‘lpon”,2010.70-b.

namunalarida ham deyarli shu soʻzlardan foydalanilib ijod qilingan. Bundan tashqari oʻqituvchi talabalarning tezkor xotirasini sinash uchun “Kim koʻp biladi” usulini qoʻllash mumkin. Bu usulni xohlagan predmetni va xohlagan mavzuni oʻrganishda qoʻllash mumkin. Bunda oʻqituvchi lugʻatlarni izohi bilan aralashtirilgan holda jadvalga joylashtiriladi. Oʻquvchilar ularni toʻgʻri joylashtirishlari kerak boʻladi. Har bir toʻgʻri javob bir balldan baholanadi. Eng koʻp toʻgʻri javob topgan oʻquvchi ragʻbatlantiriladi va baholanadi.

Silsila	ranjigan, xafa, boʻgʻilgan
Dilgir	Arab yeri
bu nav	zanjir; tizma; tartib
barri Arab	oʻz maqsadiga erishgan, baxrli; hokim; hukmronlik qiluvchi
Komron	bu xil(da); bu tarz (da)

Lugʻat yordamida tahlil qilinadigan asarlarni tushuntirishda har bir qismni turli yoʻllar bilan tushuntirish darsni qiziqarli va tushunarli boʻlishiga yordam beradi.

Mahkumi aning necha qabila,
 Iqboligʻa istabon **vasila**.
 Bechora ulusqa chorasiz ul,
Xongustar-u mehmonnavoz ul.
 Osmoqdin aning qozoni tushmay,
 Tun-kun oʻti oʻchgali **yovushmay**.
 Kim **bodiya** ichra yoʻl qilib gum,
 Bu oʻtganga tiyra oqshom **anjum**.
Donish anga kasb-u **jud pasha**,
 Donish bila jud etib hamesha.
 Ot-u tevasi hisob ila jup,

Qo‘y-u qo‘zisi hisobdin ko‘p.
Aylab ani umri Sur‘atoyin,
Bir yosh yo‘qidin asr-u g‘amgin.
Moli ko‘gtu, umri sust payvand,
Farzandg‘a erdi orzumand.

Bu parchani tahlil qilishda biz klaster usulidan foydalanamiz. “Klaster” metodi o‘quvchi-talabani mantiqiy fikrlash, umumiy fikrlash doirasini kengaytirish, mustaqil ravishda adabiyotlardan foydalanishni o‘rgatishga qaratilgan. Biron-bir mavzuni chuqur o‘rganishdan oldin o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini jadallashtirishga hamda kengaytirishga xizmat qiladi.

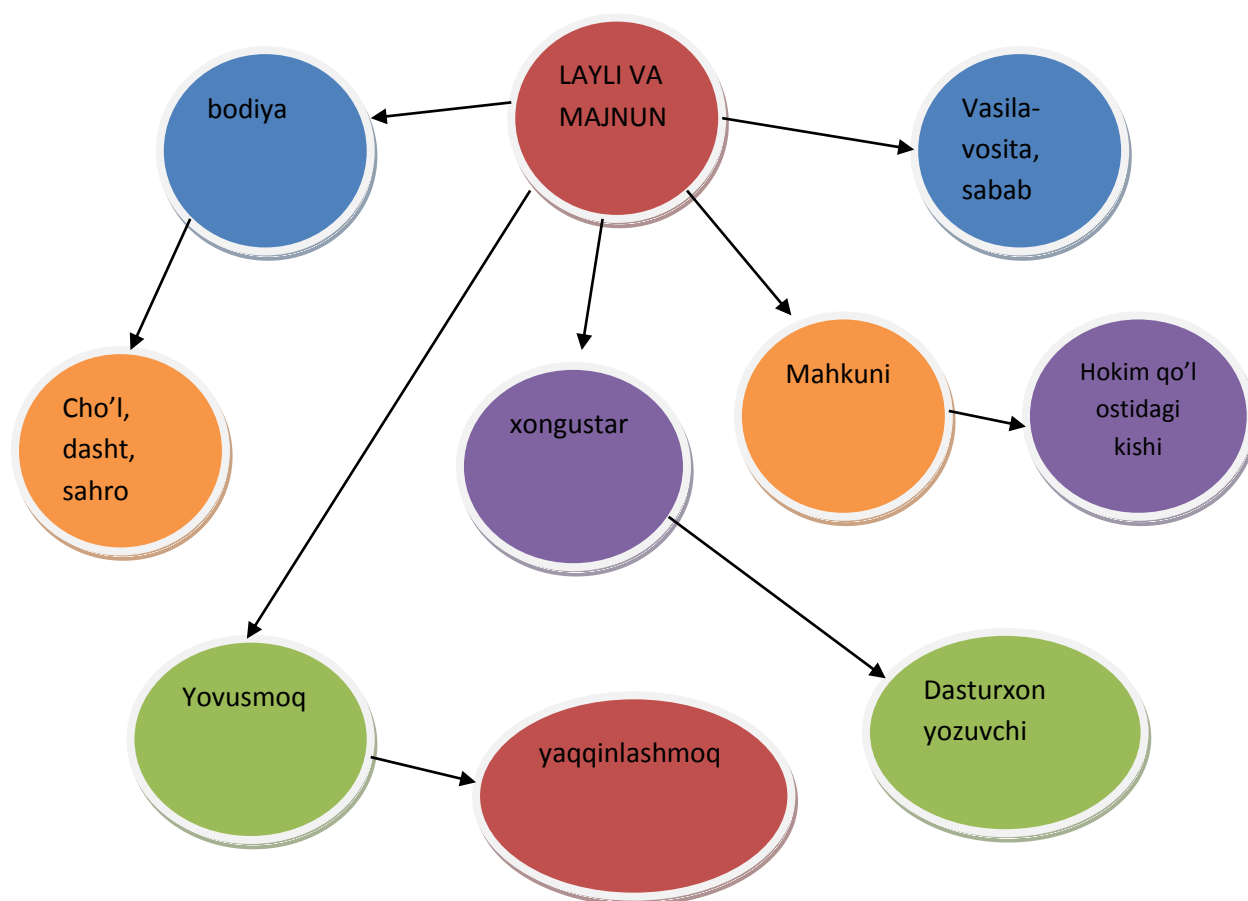
Klasterlarga bo‘lish. Bu pedagogik strategiya bo‘lib, o‘quvchilarning u yoki bu mavzu bo‘yicha erkin va bermalol o‘ylashga yordam beradi. U faqat g‘oyalar orasidagi bog‘lanishlarni fikrlashni ta‘minlash imkoniyatini beradigan tuzilmani aniqlab olishni talab qiladi. U fikrlashning oddiy shakli emas, balki miya faoliyati bilan zid bog‘lanadi. Klasterlarga bo‘lishdan axborotlarni chorlash bosqichida ham, fikrlash bosqichida ham foydalaniladi. U muayyan mavzu sinchiklab o‘rganilguncha fikrlash faoliyatini ta‘minlashda foydalanilishi mumkin. Klasterlarga bo‘lish talabalarning tasavvurlarini yangi bog‘lanishlari yoki ularning grafik ifodalari ko‘rinishlarini ta‘minlovchi sifatida ham o‘tganliklarini yakunlash vositasi sifatida qo‘llanilishi mumkin. Bu o‘z bilimlariga, muayyan mavzu to‘g‘risida tasavvuriga va uni tushunishga yo‘l ochadigan nazardagi strategiyadir.

Klasterlarga bo‘lish quyidagi usullarda amalga oshiriladi:

1. Hushingizga kelgan barcha fikrlarni yozib olish. Bu fikrlarni muhokama qilmang, shunchaki yozib olavering.
2. Xatni (matnni) kechiktiradigan imlo va boshqa omillarga ham parvo qilmang.

3. Sizga berilgan vaqt nihoyasiga yetmagunga qadar yozishdan to‘xtamang. Miyangizga fikr kelishi to‘xtab qolsa, toki yangi fikrlar kelgunga qadar qog‘ozda nimalarnidir chizib o‘tiring.

4. Imkoni boricha, bog‘lanishi mumkin bo‘lgan g‘oyalarni tizib chiqing. G‘oyalarning oqimi sifati va ular orasidagi aloqalarni chegaralab qo‘ymang. Klasterlarga bo‘lish bu juda moslashuvchan strategiyadir. Uni individual tarzda ham guruhda ham qo‘llash mumkin. Guruh faoliyatida u guruh g‘oyalarining tirgovichi sifatida xizmat qiladi. Bu esa talabalarni har bir amalda bo‘lgan bog‘lanishlarga, aloqalariga yaqinlashtiradi.⁸³

⁸³Azizxo‘jayeva.N.N.Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.-T.:“Adabiyot jamg‘armasi”,2006, 116-b

Shu tariqa lugʻatlar maʼnosi aytilib ketilaveradi va parcha esa sharhlab, mazmuni ochilib borilaveradi.

Innovatsion usullardan biri bu B-B-B (bilamiz, bilishni xohlaymiz, bildik) jadvali bilan ishlashdir. «B-B-B- (bilamiz, bilishni xohlaymiz, bildik) usuli mashgʻulot jarayonida matnni tushunishni kuzatishdagi grafik tashkilotchi hisoblanadi.

B-B-B chizmasi

Taxminan nimani bilamiz?	Nimani bilishni xohlaymiz?	Nimani bildik?
-----------------------------	-------------------------------	----------------

«B-B-B» chizma usulidan boshqa mavzularni va fanlarni oʻqitishda matn bilan ishlash jarayonida keng foydalanish mumkin.

Bu usul quyidagi xususiyatlarga ega:

- matn (mavzu, boʻlim) boʻyicha tadqiqot ishlari olib borish imkonini beradi;
- tizimli mulohaza qilish, tarkibga ajratish koʻnikmalarini beradi;
- yakka tartibda (juftlikda) jadval rasmiylashtiriladi;
- quyidagi savolga javob beriladi: “Ushbu mavzu boʻyicha siz nimani bilasiz?” va “Nimani bilishni xohlaysiz?” (Kelgusi ish uchun taxminiy asos yaratiladi);
- yakka tartibda (juftlikda) jadvalning 1 va 2- ustuni toʻldiriladi;
- mustaqil ravishda maʼruza matnini oʻqiydi (maʼruzani eshitadi);
- Jadvalning 3- ustunini mustaqil (juftlikda) toʻldiradi.

Talabalar bundan avval ham lugʻat bilan ishlagan holda darslarni tahlil qilishgan. Demakki, baʼzi lugʻatlar izohi va maʼnosidan xabardor. Birinchi jadval bilgan lugʻatlar bilan toʻldiriladi. Ikkinchi qator, yaʼni “bilishni xohlayman” qismida

esa bir soʻz ikki va uch xil maʼnoni bildirishi (silsila-zanjir; tizma; boʻgʻilgan) va matnda aynan qaysi maʼnoda kelayotganini bilishni xohlashlarini va b yozishlari mumkin. Uchinchi jadvalga esa olgan yangi maʼlumotlarni joylashtiradi. Bu usul talabalarning diqqatini jalb qilishga yordam beradi.

“Baliq skeleti” sxemasi – muammoning butun doirasi (maydoni)ni ifoda etish va uning yechimini topishga imkoniyat beradi. Tizimli, ijodiy, tahliliy mushohada qilish koʻnikmalarini rivojlantiradi. Sxemasini tuzish qoidalari bilan tanishadi. “Suyak” yuqori qismiga muammo ichidagi muammo yoziladi, pastki qismiga esa ushbu muammo ichidagi muammo amalda mavjud ekanligini tasdiqlovchi faktlar yoziladi.

Mini guruhlarga birlashadi, oʻz sxemalarini taqqoslaydi va qoʻshimchalar kiritadi. Umumiy sxemaga jamlaydi. Oʻqituvchi sharhlangan parchani mustahkamlash uchun qayta oʻqiydi. Talabalar esa parchadan esda qolgan tahlil talab sozlarni yuqori qismga yozishadi. Maʼnosini esa pastiga yozishadi va parchani mazmunini tushuntirib berishlari kerak boʻladi.

“Venn diagrammasi” bir-birini kesadigan ikki yoki undan ko‘p doiralarda ko‘riladi, ular o‘rtasida yozish uchun yetarli joy qolishi kerak. U g‘oyalarni zidlash uchun ishlatilishi yoki ularning umumiy xususiyatlarini (nimada ular kesishadi) ko‘rsatishi kerak. “Venn diagrammasi” metodi 2 va 3 jihatlarida hamda umumiy tomonlarini solishtirish yoki taqqoslash yoki qarama-qarshi qo‘yish uchun qo‘llaniladi. Tizimli fikrlash, solishtirish, tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. “Venn diagrammasi”- grafik ko‘rinishda bo‘lib olingan natijalarni umumlashtirib ulardan bir butun xulosa chiqarishga ikki va undan ortiq predmetni tahlil qilish va o‘rganishda qo‘llaniladi. Diagramma ikki va undan ortiq aylanani kesishmasidan hosil bo‘ladi.

“Venn diagrammasi”ni amalga oshirish bosqichlari:

1-bosqich. O‘quvchilar (sherkilari bilan) ikki doirani to‘ldiradilar. Har bir doiraga ikki tushuncha e‘tiborli tomonlari sanab o‘tiladi.

2-bosqich. O‘quvchilarni kichik guruhlariga (4-5 kishidan iborat) birlashtirib diagrammalarni taqqoslaymiz va to‘ldiramiz.

3-bosqich. Kichik guruh o‘quvchilariga bu tushunchalarning umumiy xossalarini aniqlashni taklif etamiz.

4-bosqich. Biror bir guruh vakili har bir tushunchaning o‘ziga xos tomonlarini o‘qiydi. Boshqalar zarurat bo‘lganda uni javobini to‘ldiradi.

5-bosqich. Boshqa guruh vakili ikki tushunchani birlashtiruvchi (umumiy) xususiyatlarini o‘qiydi. Boshqalar zarurat paydo bo‘lganda bu javobni to‘ldiradilar. Bu usuldan lug‘atlar asosida mazmu-mohiyati ochib berilgan dostonida Layli va Majnun bir-biriga yetisholmaganliklari, sabablarining ijobiy va salbiy oqibatlarini solishtiriladi.

Venn diagrammasi

“Boshqotirmalar usuli”da krossvord, chaynvord va boshqa boshqotirmalardan foydalanish mumkin. Yangi mavzuni o‘tishda yoki o‘tilgan mavzuni mustahkamlashda o‘quvchilar bilimini sinashda bu usul qiziqarliligi, tafakkur va xotirani o‘stirishi bilan ajralib turadi. Bu usul o‘qituvchidan ijodkorlik talab etsada, samaraning yuqori bo‘lishi bilan boshqa usullardan farq qiladi. Talabalar lug‘atlardan savollar tuzishadim ya’ni krossvord tuzishadi. Ushbu usul lug‘atlarni o‘quvchilar xotirasida yaxshiroq qolishiga va asar mazmunini to‘laroq ochishga yordam beradi..

“Kichik guruh” bilan ishlash usuli barcha fan sohalariga xos bo‘lib, bunda sinf o‘quvchilariga darsning boshida o‘qituvchi tomonidan 2-3-minut mavzudagi muammo haqida yo‘naltiruvchi topshiriq beriladi. So‘ngra o‘quvchilar kichik guruhlarga ajratiladi. Bunda o‘quvchilar faol ishtirok etishga va bir- birlaridan o‘rganishga ega bo‘lishlari lozim.

Bu quyidagi tartibda qo‘llaniladi:

1. Faoliyat yo‘nalishi aniqlanadi.
2. Muammoli vaziyat yaratiladi.

3.O‘qituvchi tomonidan amaliy ko‘rsatmalar beriladi.

4.O‘quvchilarning guruh rahbarlari tomonidan guruhning bergan javoblari himoya qilinadi.

5.Dars so‘ngida o‘qituvchi tomonidan yakuniy xulosa beriladi.

“Kichik guruhlarda ishlash “usulining maqsad va vazifalari:

1.Dars jarayoning qiziqarli bo‘lishini ta‘minlaydi.

2.O‘quvchilarni ijodiylikka,mustaqil fikrlashga o‘rgatadi.

3.Bu usul o‘qituvchi va o‘quvchini birgalikda faol ishlashga o‘rgatadi.

O‘qituvchi asardan ushbu parchani har bir guruhga beradi:

Ey zoyiri Ka‘baya saodat

Lutfingdin etarmen istifodat

Kim bizni dag‘i duoda yod et,

Bu ishq o‘ti shu‘lasin ziyod et!

Guruh esa lug‘at bilan ishlab parcha mazmunini yuqoridagi sharhlar bilan umumlashtirgan holda yoritib beradi. Qaysi guruh to‘g‘ri va aniq topshiriqni bajarsa o‘sha guruh g‘olib bo‘ladi.

“Layli va Majnun” dostonidan kelib chiqadigan xulosa shuki, bu dunyoda yashovchi har bir inson oshiqlik yo‘lini tutib, o‘zini o‘limga emas, balki vasl mayini ichishga tayyorlashi kerak, zero bu dunyoning birdan-bir mazmuni ham shu. Ruhi mutlaqni tasavvur qilishda inson aqli va ongi ojizlik qiladi, shu sababli Navoiy uni mazhar – Layli timsolida yaratadi.⁸⁴ Shu va boshqa voqea va mushohadalarni - talabalar lug‘atlarni to‘g‘ri tahlil qila olish orqali amalga oshiradilar.

⁸⁴ Yusupova.D.Layli va Majnun dostoni haqida. www.google.uz

Xulosa

Navoiy bugungi kundagi adabiyotshunoslikdagi yangi, sintezlash jarayonini XVI asrlardayoq yaratib bo'lgan. Ham ijtimoiy, ham ma'naviy – ma'rifiy hayotda adabiyotning mavqei benihoya balandligi shundaki, u kishining his-tuyg'ularigagina emas, balki tafakkuri va shuuriga, fikrlash tarzi va o'zaro insoniy munosabatlariga uning irodasiga bog'liq bo'lmagan holda ta'sir o'tkazadi. Eng yaxshi badiiy asarlar butun insoniyatning, ayniqsa, yoshlarning sodiq do'sti, zero ular qalbini yuksak va olijanob tuyg'ular bilan to'ldirishda, yana ham muhimi, ularni ezgu ishlarga ilhomlantirish, o'quvchilarda Vatan, xalq oldidagi burch hissini yuksaltirishda yetakchi omildir. Buyuk mutafakkirimiz Alisher Navoiyning asarlari bu borada beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shoirning boy merosidan bahramand bo'lish yoshlarimizning komil inson bo'lib voyaga yetishida muhim rol o'ynaydi. Navoiyning o'zi ta'kidlaganidek, tarbiyaning maqsadi – yosh avlodni xalqparvar, bilimli, yaxshi fazilatli qilib yetishtirishdir. Alisher Navoiy VI asr ilgari bugungi kun o'zbek xalqining buyuk kelajak sari intilayotgan yoshlariga qarata aytilgan bashorat tarzidagi fikrlari desak aslo mubolag'a bo'lmaydi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, Alisher Navoiy ijodida so'zlarning ichki va tashqi ma'nolariga beqiyos e'tiborni qaratgan. Natijada shoirning lug'at boyligi ortib borgan, so'zlarning shakliy va ma'naviy ko'rinishlari xilma-xillik kasb etgan, ma'lum bir so'zning juz'iy ma'nosi kengayib, kulliy mohiyati matnlararo turli

xil ko‘rinishlarda namoyon bo‘lib borgan. Har bir inson, u qanday kasb egasi bo‘lishidan qat’i nazar, ma’naviy jihatdan barkamon bo‘lsa, o‘zi yashab turgan jamiyat uchun foydasi ko‘proq tegadi, berilgan umri mazmunli bo‘ladi. Biz ushbu ishimizda Alisher Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini o‘rgatish yo‘llari va lug‘at yordamida turli metodlarni qo‘llash orqali darsni tashkil qilish shakllarini ochib berishga harakat qildik.

Mir Alisher Navoiyni o‘zbek adabiy tilining asoschisi va g‘azal mulkingning sultoni, qolaversa, jahon adabiyoti xazinasiga durdona asarlarini taqdim etgan barkamol inson sifatida biz yoshlarga ibrat bo‘ladi. Chunki Navoiy siymosi ma’naviy barkamollik kasb etish orzusida bo‘lgan talabalar uchun tom ma’nodagi namuna katta ibrat maktab vazifasini o‘taydi. Alisher Navoiy asarlarining tili murakkabligini, yoshlarga tushuntirishda qiyinchiliklar tug‘dirishini hisobga olib, ularga izohli ommabop lug‘atlar, sharhlar bitish lozim. Talaba-yoshlar ongiga milliy g‘oya va uning ildizlarini singdirish maqsadida Navoiy asarlari g‘oyalari bo‘yicha maxsus kurslar tashkil qilinsa nur ustiga a’lo nur bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, uning “Xamsa” asariga kirgan barcha dostonlarini lug‘atlar bilan, ularni turli usullarda qo‘llash orqali tushuntirish, asarlarning mazmun-mohiyatini to‘laroq yoritib berishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Ijtimoiy-siyosiy adabiyotlar:

1. Mirziyoyev.Sh.Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.-T.:“O‘zbekiston”,2016.
2. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o‘rganish bo‘yicha ilmiy-uslubiy risola. –T.: “Ma’naviyat”,2017.
- 3.Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008.

Asosiy adabiyotlar:

4. Aliqulova.N.Adabiyot o‘qitishda badiiy tahlil masalalari. –T.: “Til va adabiyot ta’limi” jurnali,2018,3-son.
5. Komilov.N.Naviy haqida. www.ziyonet.uz
6. Hayitmetov.A. “Xamsa”ning yaratilish jarayoni(“Xamsa” haqida ikki maqola)
7. Zunnunov.A va b.Adabiyot o‘qitish metodikasi.T.:”O‘qituvchi”,1992.

8. Safo Matjon va Sharafjon Sariyev. O‘zbek adabiyoti. “Yurist-media markazi”, T.2008
9. G‘ulomova.N.Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun mo‘ljallangan darslik.T.: “Sharq”,2013.
10. To‘xliyev.B va b.Akademik litseyning 2-bosqich talabalari uchun mo‘ljallangan adabiyot darsligi.T.: “Cho‘lpon”,2010.
11. Sariboyeva.M.Alisher Navoiyning “Layli va Majnun” dostonini o‘rganish.T.: “Til va adabiyot ta'limi” jurnali,2010-y. 4-son.
12. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti (ma’ruza matni).Navoiy,2012.
13. Ahrorova.Z.Alisher Navoiy ijodida ma'rifatli ayollar madhi.T.: “Til va adabiyot ta'limi” 2019-yil 2-son.
14. Yoshlar – yurt tayanchi, kelajagimiz vorislaridir. (tahririyat)Xalq ta'lini, 2017. 4-son
15. Xolmurodova. J. O‘zbek tili (o‘quv qo‘llanma), T, 2008
16. Jalilov. B.O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi (ma'ruzalar matni).Andijon 2012.
17. Rahimova.N. Lug‘atlar ustida ishlash orqali talabalarning so‘z boyligini oshirish(O‘zbek tili va adabiyotida fanidan metodik ko‘rsatma), T.:2015.
18. Muhitdinova.X.S.O‘zbek tilini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar.O‘quv-uslubiy majmua,Toshkent,2006.
19. Azizxo‘jayeva.N.N.Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.-T.:”Adabiyot jamg‘armasi”,2006.
20. Yusupova.D.Layli va Majnun dostoni haqida. www.google.uz

Elektron adabiyotlar:

- 21.www.prezident.uz
- 22.www.ziyonet.uz

23.www.google.uz

24.www.ziyouz.com